APPENDIX-D

SCRIPT (GUJARATI)

પાત્રો :

નનુજી, ડડવાજી, મોટુજી
સુકલીજેન, ગાભાજી

દૃશ્ય - ૧

(નનુજી પોતાના ખેતરમાં બળદ હાંકે છે. ડચકારા બોલાવતા જાય છે. ત્યાં દૂર નજર કરતાં બળદને ઉભા રાખે છે. અને પછી બોલે છે)

નનુજી : એ મોટુજી અત્યારે કેમ કામ છોડીને દરબાજુ ચાલ્યા ? (મોટેથી) કેમ મોટુજી કઇ બાજુ ?

મોટુજી : ઘેર જાઉં છું.

નનુજી : ઘેર જાવ છો ! પાછી તબિયત બગડી કે શું ? કે પછી થાકી ગયા. તમારુ ભારે શરીર એટલે થાક વધારે લાગે ને આળસ પણ ચઢે.

મોટુજી : ના ભૈ નનુજી હવે તો જ્યારથી બટાકા છોડ્યા છે ત્યારથી ઓછી બગડX તબિયત બગડે છે.

નનુજી : તો પછી ભલામાણસ એવો કરીને ઘેર શું દાટ્યું છે.

મોટુજી : નનુજી ઘેર મહેમાન છે. મારાં બેન બનેવી આવ્યાં છે.

નનુજી : એમ ! મોટુજી તમારે બેન છે એ તો મને ખબર જ નહીં.

મોટુજી : છે ને એક બેન છે. એનું નામ સુકલીજેન, મારા બનેવીનું નામ ગાભાજી. એ ય આવ્યાં છે એટલે ઘેર જાઉં છું.

નનુજી : જાવ જાવ ભઇ નો નો જવું પડે. મારે ય કામ છે તે હમણાં ઘેર જઉં છું. એમાં તમારે ત્યાં આવું . ચાલો. (નનુજી બળદને ડચકારા મારી ચલાવે છે. મોટુજી પેટ હલાવે ડેરવતા ડેરવતા દરબાજુ જાય છે)

દૃશ્ય - ૨

(મોટુજીનું ઘર. અંદર એનો બનેવી ગાભાજી ખાટલે બેઠો છે ને આખો દિવસ ખાટલે જ બેસે. એનો ઓટલો ઉંચો આવેલો છે. અને હાથે તેના દરવાજે વારંવાર ડોકિયાં કરે મોટુજીની બેન ઓરડામાં ઊભી ઊભી મોટુજીની વાટ જુએ છે.)

[illegible] : [illegible] મોટુજી આ આવ્યા.

[illegible] : [illegible]

માતાજી : જોશો નહીં નાખી. મને તે મન થાય છે વહુરવાનું ? આખા શરીરે વહુર આવે [illegible] છે. ચાર હાથ હોય તો ટ [illegible] પડે.

સુકલી : [illegible] જાનકી ફૈડકી જશો.(જોતાં) આ મોટુજી આવ્યા. આવો ભયા તાઈ ! [illegible] ઓછોને આપવુ પડતું ને ?

મોટુજી : સુકલી, તુ ને માતાજી બે ય કેટલા વખતે આવ્યાં અને હું દેર ના રહું તેવું બને! કેમ માતાજી અહીં ગમે તો છે ને ?

માતાજી : જરા હરવા ફરવાનું હોય તો પે બેસી રહેવાનું હોય તો ના ગમે.

સુકલી : હા મોટુજી બેમને ગામમાં ફરવા લઈ જાવ નહીં તો બે નવરા બેઠા બેઠા આખા શરીરે વહુરી જકડે છે.

મોટુજી : આજે સાંજે મોટા ઠંડો પહોર [illegible] કેટલે ફરવા [illegible] છું.

માતાજી : બહુ માંડા મને ના [illegible] [illegible] કેમ [illegible] અહીં ઓછો હોવાથ [illegible]. ને ગોરે પહોર જનાં ફુરકો પડે.

મોટુજી : નહીં બહું કેમ [illegible] ? હજી તો [illegible] પેર [illegible].

સુકલી : હા [illegible] તો ય બેમને બહારનું [illegible] કેમ [illegible] બહું [illegible]. બે તો માંહેલીને માંહેલા [illegible] છે.

માતાજી : આ તું જોઈને બોલતી હ [illegible] ! તું [illegible] [illegible] ! મોટુજી બેનું શરીર જુઓ કેટલું ફિક્કું પડી ગયું છે !

મોટુજી : બે સુકલી તો મહેરબાની છે [illegible] સુકલી તું [illegible] [illegible] ઉંડા કેમ પડી ગઈ ?

સુકલી : [illegible] [illegible] [illegible] મારી તો [illegible] [illegible] નહીં પડતી. ચાર [illegible] તેવું જ નથી. [illegible] બેઠા બેઠા મારી ચિંતા કરે ને હું બેમની ચિંતા કરું.

મોટુજી : (દૂર જોતાં) [illegible] પગલાં [illegible] લાગે છે. [illegible] [illegible] પણ છે. આવો [illegible] [illegible] આવ્યા ?

[illegible] : [illegible] [illegible] સુકલીએ કહ્યું કે મોટુજીના બેન [illegible] [illegible] છે તે [illegible] કહું બાજી હું પણ રહ્યું. કેમ સુકલા [illegible] [illegible] !

સુકલી : [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છું.

[illegible] : આ [illegible] કેમ [illegible] [illegible] છે.

મોટુજી : [illegible] તમે આવો ગયા તે [illegible] થયું. આ [illegible] [illegible] [illegible] જોને. આ સુકલી સાવ ફિક્કી પડી ગઈ છે. [illegible] [illegible] ખરાબ [illegible] [illegible] ?

[illegible] : સુકલી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

તનુજી : શરીરસ્વ [illegible] ના રાખે કેટને આવાં જ રહે. મારું શરીર જુઓ. હે જરા ય ફિકર ! મને ખાંસી તા એવી સરસ છે કે રાતે વાંદામામાના [illegible] સોપ પોરવો દઉં.

[illegible] : એક બ્બો ય કંઇ સુખ્યા નથી રહેતા. પણ કડવાજી હજી [illegible] નથી કે શરીર કેમ સારુ થતું નથી. આ તનુજી જેવુ શરીર [illegible] નો કેવો મજા પડે.

કુંદજી : તનુજી જેવું શરીર તો બાજુએ રહ્યું તમે [illegible] આ વાર [illegible] કરવાનું મૂકો તો જ સારું છે.

કડવાજી : [illegible] તમને આવા શરીરે [illegible] આવે છે ? હું શરીરનો [illegible] ઠારો પડો [illegible] કેટલે જેવું થાય. કુંદજી તમે લોકો ખાવ છો શું ?

કુંદજી : ખાવાનું વળી. પથરા તો નહીં ખાતા હોઈએ ને !

મોહુજી : [illegible] આપને યાપિતો. આ કડવાજી [illegible] નહીં આપશે.

કુંદજી : રોટલા ને મરચાં, રોટલાને ડુંગળી કાં તો ખીચડી.

કડવાજી : શાક [illegible] ખાવ છો કે કહે.

કુંદજી : શાક ! કહું કે નહીં વળી. [illegible] આમને તો [illegible] શાક ખાવું નથી. કેટલે [illegible] તો ખાવાનું જ નહીં. એમને તો ડુંગળી [illegible] કેટલે [illegible]

મોહુજી : [illegible] તો નથી ખાતાને !

[illegible] : ના ના. શાક તો અમારા ઘરમાં આવે જ નહીં મને તો [illegible]

તનુજી : કડવાજી આ લોકો તો [illegible] શાક જ ના ખાય [illegible] ?

[illegible] : નહીં [illegible] શાક આપણને [illegible] નહીં. [illegible] કેટલે શાકની ટેવ [illegible] નથી.

મોહુજી : કડવાજી આમને હવે સારા [illegible] આપો.

કડવાજી : [illegible] કુંદજી. તમે [illegible] વાત [illegible] આમને [illegible] [illegible] ! [illegible] [illegible]

[illegible] : [illegible] ! [illegible] તો કહેશે [illegible]

[illegible] : [illegible]

[illegible] : [illegible] મોહુજી હું જઉં. કડવાજી આ લોકોને [illegible] [illegible] (તનુજી [illegible])

[illegible] : [illegible]

[illegible] : [illegible] કડવાજી [illegible]

[illegible] : [illegible]

મુળાની ભાજી ... ખાવી જોઈએ. કેટલાંક તો મૂળા ખાઈને તેની ભાજી ફેંકી દે છે.

માસાજી : તો સાંભળો, આવા શાક આ તો બહુ કડવા લાગે. બાળકોને પાંદડા તે ભાવતાં હશે ?

ડડવાજી : માસાજી તમે જરા સમજો. લીલાં શાકભાજી એ કોઈના ખોરાક નથી પણ આપણે એની ખાસ જરૂર છે.

ચુટકી : તે કે ખાવાથી શો ફેર પડે ?

ડડવાજી : જો આ તારુ શરીર ફિક્કું પડી ગયું છે ને એનો અર્થ એ છે કે શરીરમાં કોઈ તત્ત્વ ખૂટે એ લોહી ઘટી ગયું છે.

ચેકુજી : હા. તમે માસાજી, લીલાં શાકભાજીમાંથી જેટલું લોહ તત્ત્વ મળે છે એટલા પ્રમાણમાં બીજા કોઈ ખોરાકમાંથી મળતું નથી.

ડડવાજી : હા...ને વધારે ફાયદો છે. અને માસાજી તમે લીલાં શાકભાજી ખાવ તો આંખનું તેજ વધે. આ તત્ત્વ મોટું ઠેકાણે છે ને. હું [illegible] છે કે તમે લીલાં શાકભાજી ખાતા નથી.

માસાજી : એમ ! લીલાં શાકભાજી ખાવાથી આંખનું તેજ વધે ?

ચુટકી : અને મારા શરીરની ફિક્કાશ દૂર થાય ?

ડડવાજી : જરૂર થાય. જેટલું જેનાથી [illegible] શરીરનાં હાડકાં ને [illegible] તે મજબૂત બનાવે છે. અને આ એમને વધુ [illegible] છે તે પણ મટાડે.

ચુટકી : એ તો સૌથી સારું.

માસાજી : એ બધુ પણ આપણને પોસાય ખરું ?

ચેકુજી : તમે [illegible] માસાજી ખરા છો ! લીલાં શાકભાજી તો સસ્તાં હોય છે. એ મોંઘા નથી. પણ તમે શાક ખાવાની ટેવ [illegible] નથી પાડી તેથી આ પરિણામ છે. હું પહેલાં કેટલા [illegible] પણ હવે લીલાં શાકભાજી પણ ખાઉં છું. બોલો.

માસાજી : (ચુટકીને) તો હવે આપણે [illegible] લીલાં શાકભાજી [illegible].

ચુટકી : હું તો રોજ ખાઈશ. [illegible] આ ડૉક્ટર [illegible] કે તેનાથી આ તમારા આખા શરીરના [illegible] રહેશે. આંખનું તેજ વધશે ને મારા શરીરની ફિક્કાશ દૂર થશે.

[illegible] : [illegible] આટલો ફાયદો હતો તો આપણે લીલાં શાકભાજી ખાવાનું શરુ [illegible].

[illegible] : [illegible] મજબૂત [illegible] આંખનું તેજ [illegible] ફિક્કાશ દૂર [illegible] શરીરનું [illegible] [illegible] શક્તિ [illegible]

ડુંગળી : ડકવાજી સારુ થયું ને તમે આવ્યા તે. અમારો શેક એકદમ દૂર થઈ.

મોટુજી : પણ ડકવાજી એ કહ્યું એ પ્રમાણે કરજો નહીં તો જીવતા જીવતાંયે જ જશો હાડપિંજર જેવાં થઈ જશો.(ડકવાજી અને મોટુજી જાય છે.)

ફૂલકોબી : ફૂલક મિત્રો, તમારામાંથી ઘણાંને આવી મુંઝવણ છે. તો તમને પણ આ ડકવાજી પહેલો ઉપાય કહ્યો ને. તમે પણ અને તેટલા વધારે લીલાં શાકભાજી ખાજો હોં ! લીલાં શાકભાજીમાં લોહ તત્ત્વ પુષ્કળ પ્રમાણમાં હોય છે. જે શરીરના બંધારણ માટે ઉપયોગી છે. હાડકાંને મજબૂત બનાવે છે. અને આંખોને વધારે તેજ આપે છે. શરીરને એ રોગ સામે રક્ષણ મેળવવાની શક્તિ આપે છે. શરીરની ચામડીને પોષણ આપે છે. શરીરની ફિક્કાશને દૂર કરે છે. અને લીલાં શાકભાજી મોંઘાં પડતાં નથી. સૌને પોસાય તેવાં હોય છે. યાદ રાખો. લીલાં શાકભાજીમાં ચોળાફળી, સરગવો, મેથી, તાંદળજો, સુવા, પાલખ, ગાજરનાં પાંદડાં વગેરેનો ઉપયોગ કરી શકાય. તો બાળમિત્રો લીલાં શાકભાજી આપણા શરીર માટે અગત્યનાં છે તેનો તમને ખ્યાલ આવી ગયો ને !

પોલિયો, ડિપ્થેરિયા, ગાલપચોળિયાં, [illegible] જેવા રોગોને લીધે [illegible] હજારો બાળકો દર વર્ષે [illegible] મૃત્યુ પામે છે. એ આશ્ચર્યની વાત એ છે કે; આ છએ રોગો વિરુદ્ધ પ્રતિકારક (રસી) રસી પ્રાપ્ય છે છતાં.

(૧) બાળ લકવા તરીકે ઓળખાતો પોલિયો Polio : એ ચેપી બાળકોને થતો રોગ છે. આ રોગ છે. આ રોગ એક પ્રકારના અત્યંત સૂક્ષ્મ જંતુઓ જેને "વાયરસ"(વિષાણુ) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. તેનાથી થાય છે.

Picture : 1) Child with Polio.

2) Electron microscopic picture & Polio Virus.

(૨) **Historu :** આ રોગ બાળકને જીંદગીભરની અપંગાવસ્થામાં મૂકી શકે છે. આ રોગ ઘણાં વર્ષોથી અસ્તિત્વમાં છે, છતાં આ રોગનું સાચું વર્ણન હાઈન નામના વૈજ્ઞાનિકે ઇ.સ. ૧૮૪૦ માં અને મેડીન (Medin) નામના વૈજ્ઞાનિકે ઇ.સ.૧૮૯૦ માં આપ્યું હતું. આ રોગને માટે જવાબદાર "વાયરસ" ને પ્રયોગશાળામાં સફળતાપૂર્વક ઉછેરવા બદલ **Enders, Weller** અને **Robbins** નામના સંશોધકોને ઇ.સ.૧૯૪૯ માં નોબેલ પારિતોષિક પણ મળ્યું હતું.

(૩) આ રોગ સામાન્ય રીતે જૂનથી સપ્ટેમ્બર મહિનાઓ દરમ્યાન સૌથી વધુ દેખાય છે. આ રોગનો ભોગ બનતા દર્દીઓમાં ૮૦ ટકા તો ૩ વર્ષથી નીચેની ઉંમરનાં બાળકો હોય છે. પોલિયોમાં "વાયરસ" (વિષાણુ) મનુષ્યનાં ઝાડામાં (મળમાં) રહેલાં હોય છે. અને સ્વચ્છતાની ટેવોનાં અભાવને લીધે આ "વાયરસ" ખોરાક કે પાણી દ્વારા નવી વ્યક્તિનાં શરીરમાં દાખલ થાય છે. આ વાયરસ શરીરમાં દાખલ થાય કે તરત જ લકવો થતો નથી. પરંતુ સામાન્ય રીતે દાખલ થયા પછી ૭ થી ૧૪ દિવસે અથવા કેટલીક વખતે ૩૦-૩૫ દિવસ પછી લકવાનાં ચિહ્નો જણાય છે. આ વાયરસ દર્દીનાં જઠર તેમ જ આંતરડામાં પહોંચ્યા પછી, લોહી દ્વારા અથવા ચેતાઓ મારફતે ચેતાતંત્ર ઉપર પહોંચે છે. ચેતાતંત્ર પ્રણાલી ઉપર વાયરસના અસરને પરિણામે પગનાં તેમ જ શરીરનાં બીજા ભાગોમાં સ્નાયુઓને અસર થાય છે. આ સ્નાયુઓની સ્વૈચ્છિક હલનચલનની શક્તિ ઓછી થઇ જાય છે અથવા સંપૂર્ણ અદૃશ્ય થઇ જાય છે અને આમ, બાળક અપંગ બને છે.

Picture : 1) With different Neluscles affected.

2) Different gaps 3) Pathway Virus.

(૪) આ રોગની શરૂઆતના તબક્કામાં (દર્દીને) બાળકોને તાવ આવે છે. જે લગભગ ૧૦૦ થી ૧૦૧° જેટલો હોય છે. માથાનો [illegible] ઝાડા થાય છે, શરદી થાય છે, આવા બધા સામાન્ય ચિહ્નો બાળકને જણાય છે.

અગાઉ જણાવ્યું તેમ, જે સ્નાયુઓને વધારે ઉપયોગ થાય છે, તેમનાં ભિન્નતા લકવો વધારે

સ્નાયુઓનો લકવો થાય છે, ત્યારબાદ હાથનાં, પગનાં સ્નાયુઓનો લકવો થાય છે અને તેની સાથે શ્વસનતંત્રનાં સ્નાયુઓ પકડાતાં, બાળકની સ્થિતિ ખૂબ જ ગંભીર બને [illegible] ચિંતાજનક બની જાય છે. ઘણીવાર બાળલકવામાં મગજ પર સોજો આવે તો પણ બાળકની સ્થિતિ ગંભીર થાય છે . એ વખતે બાળકનું માથું . આ રોગમાં સારવારથી સો ટકા ફાયદો થતો નથી, તેથી રોગ થાય જ નહીં તેવા પગલાં લેવા[1] વધારે જરૂરી છે.

(૫) આ રોગથી બચવા માટે શું કરવું જોઇએ તે હવે આપણે જોઇએ. આગળ જણાવ્યું તેમ, ૬ મહીનાથી ૩ વર્ષની ઉંમર સુધીનાં બાળકોને આ રોગની વધુ અસર થાય છે. તેથી બાળકોને આ રોગ વિરુધ્ધ લડવાની પ્રતિકારક શક્તિ આપતી રસી આપવી જોઇએ.

આ રસી પોલીઓની અથવા બાળલકવાની રસી કહેવાય છે. તે મોઢા દ્વારા પીવડાવવામાં આવે છે, સામાન્ય રીતે ૩ મહીનાની ઉંમરથી આ રસી આપવાનું શરુ કરવામાં આવે છે. દર મહીને એક વખત આ રસી મૂકવામાં આવે છે. આને પ્રાથમિક અથવા Primary dose કહેવામાં આવે છે. અત્યાર સુધી આવાં ૩ ડોઝ આપવામાં આવતાં હતાં, પરંતુ હવેથી ૩ ને બદલે ૫ ડોઝ આપવાનું વધારે અસરકારક જણાયું છે. તેથી બાળકને આ પ્રમાણે ડોઝ અપાવીને પોલીઓ કે બાળલકવાની અસરમાંથી બચાવી લેવું જોઇએ.

(૬) આ રસી શું હોય છે તે જોઇએ. આ રસી આ જ રોગનાં "વાયરસ" જેમની રોગ પેદા કરવાની શક્તિ કુંઠીત કરવામાં આવેલી હોય છે, તે "વાયરસ" જંતુઓ રસી દ્વારા શરીરમાં દાખલ થવા દેવામાં આવે છે. આ જંતુઓ શરીરમાં દાખલ થવા પછી, શરીરમાં ધીમે ધીમે તે રોગ વિરુધ્ધ લડવાની પ્રતિકારક શક્તિ જાગ્રત થાય છે અને તે શક્તિ વધતી જાય છે. આ પ્રક્રિયા દરમ્યાન આ જંતુઓથી રોગ થતો નથી પરંતુ પ્રતિકારક શક્તિ જાગ્રત થાય છે. કેટલીક વખત બાળકને થોડો ઘણો તાવ પણ આવે છે. તેથી તેનાથી ગભરાવું જોઇએ નહીં તેમ જ તાવ આવે તો રસીની કોઇ પ્રતિકુળ કે ખોટી અસર થઇ છે તેમ પણ ન માનવું જોઇએ.

(૭) સામાન્ય રીતે, આગળ જણાવ્યું તેમ, ૩ મહીનાની ઉંમરથી પ્રાથમિક ડોઝ શરુ કરવામાં આવે છે, પરંતુ જો આ સમયે બાળકને વધારે પ્રમાણમાં શરદી, તાવ કે ઉધરસ હોય અથવા પાતળા-ઝાડા થયેલાં હોય તો તે વખતે આ ડોઝ ન આપવો જોઇએ. આ તાવ કે ઝાડા કાબુમાં આવી જાય તે પછી ડોઝ અપાવવો જોઇએ.

(૮) આ રસી આપતાં પહેલાં કે આપ્યા પછી અમુક કલાક સુધી બાળકને માતાનું ધાવણ ન જ આપવું જોઇએ, એવી માન્યતા સાચી નથી. ખરેખર તો, જ્યારે પણ બાળક ભૂખ્યું હોય ત્યારે રસીનાં સમયની ચિંતા કર્યા વગર, બાળકને માતાનું ધાવણ આપી શકાય.

બાળકો, રસી આપ્યા પછી [illegible] ગરમ કે ગરમ પાણી આપવું ન જોઈએ. [illegible] પડતી ઠંડવાળા [illegible] ન આપવી જોઈએ, [illegible] ઠંડા રૂમમાં રાખવાની વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ.

(૮) આપણને એ પ્રશ્ન થશે કે આવું વાતાવરણનું ઉષ્ણતામાન નીચું જાળવવાનું શા માટે જરૂરી છે ? હકીકતમાં આ વિષાણુઓ યુક્ત રસીને − ૨૦°C જેટલાં નીચા ઉષ્ણતામાને ડીપ-ફ્રીઝમાં રાખવી જરૂરી છે. વળી જ્યારે રસી આપવા માટે તેની બાટલીને બહાર કાઢવામાં આવે ત્યારે પણ તેને બરફમાં જ રાખવી જોઈએ. જો આ તકેદારી ન રાખવામાં આવે, તો રસીની અસરકારકતા ખૂબ ઓછી થઈ જાય છે અને રસી આપવાનો ખાસ ફાયદો રહેતો નથી.

(૯) સામાન્ય રીતે, પોલિયોની રસી પીવડાવવાની સાથે જ, ત્રિગુણી રસીનું ઈંજેકશન પણ મૂકવામાં આવે છે. કેટલીક વખત અમુક મા-બાપોની એવી માન્યતા હોય છે કે ઈંજેકશન આપ્યા પછી બાળકને લકવો થઈ ગયો. અથવા રસી આપ્યા પછી બાળકને એવી અસર થઈ ગઈ છે. હવે આ માન્યતા કેટલી ખોટી છે તે આપણે સમજીએ.

આગળ જણાવ્યું તેમ, આ રોગનાં વિષાણુ શરીરમાં દાખલ થયા પછી તરત જ લકવો લાગુ પડતો નથી. બલ્કે, ૧૫-૨૦ દિવસ પછી તે જણાય છે. આ સમય દરમ્યાન આ વિષાણુઓ શરીરમાં જુદી જુદી અસર કરે છે તેમ જ તેની સંખ્યામાં પણ વધારો થાય છે અને પછી આ રોગ દેખાય છે હવે જો આ ૧૫-૨૦ દિવસનાં સમય ગાળા દરમ્યાન બાળકોને બીજા કોઈ રોગ માટે ઈંજેકશન આપવામાં આવ્યું હોય અને પછી, પેલાં શરીરમાં રહેલા વિષાણુની અસરથી લકવો જણાય તો દરદીનાં સગાવહાલાંને તો એમ જ લાગે કે આ ઈંજેકશનથી જ લકવો થયો છે. આમ છતાં, જે સીઝન દરમ્યાન એટલે કે જૂનથી સપ્ટેમ્બર સુધી જ્યારે આ રોગ વધારે જણાય છે ત્યારે અમુક ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ : જેમ કે,
(૧) બાળકને કોઈ પણ ઈજા, હાડકું ભાંગવું, કે ઓપરેશન-શસ્ત્રક્રિયા ન થાય તે ઈચ્છવા યોગ્ય છે. (૨) ખૂબ થાક લાગે તેવી રમતો કે પ્રવૃત્તિ ન કરવા દેવા. (૩) ઈંજેકશન જરૂર હોય તો જ અપાવવું. (૪) આગળ જણાવ્યું તેમ આ રોગ ખાવા-પીવાની ખરાબ આદતોથી થાય છે, દરદીનાં ઝાડામાં કે મળમાં આ વિષાણુઓ લાખોની સંખ્યામાં હોય છે. હવે જો આ મળનો સાચો વૈજ્ઞાનિક રીતે નિકાલ ન કરવામાં આવે, અને જો આ મળ ખુલ્લામાં પડ્યો રહે તો માખી તેનાં ઉપર બેસીને, પછી ખોરાક ઉપર બેસે તો તેવો વિષાણુ યુક્ત ખોરાક ખાનારને આ લકવો થઈ શકે છે. બીજું, જો આ મળ, જમીનમાં ભળીને પછી તેનું ખરાબ વિષાણુયુક્ત પાણી જો કોઈ નજીકનાં પીવાનાં પાણીનાં કૂવામાં ઝરે તો ત્યાંનું

વળી, કેટલાક વખત પોલીઓ થયેલા બાળકને ઝાડો થાય પછી માતા સાફ કરે છે. હવે જો માતાએ નખ બરાબર કાપેલાં ન હોય તેમ જ જો તે બાળકને સાફ કર્યા પછી સાબુથી પૂરેપૂરા સ્વચ્છ રીતે હાથ ન ધોવે અને તેવા દુષિત હાથથી પોતાનાં બીજાં બાળકને ખવડાવે કે ખાવાનું આપે તો પણ બીજા બાળકને આ રોગ થઇ શકે.

કેટલીક વખત અમુક સ્થળોએ મળત્યાગ પછી હાથ ધોવા માટે માટીનો ઉપયોગ થાય છે. હવે જો ખુલ્લામાં કોઇ બાળક, કે જેનાં ઝાડામાં આ વિષાણુ હોય તેણે ખુલ્લામાં મળત્યાગ કર્યો હોય ને તેવી ગંદી માટીથી જો કોઇ બીજો વ્યક્તિ પોતાનાં હાથ ધુવે તો તેને પણ આ રોગ થઇ શકે.

(૧૦) આ રોગની રસી મોટાભાગની સરકારી કેમ્પ્સ મ્યુનિસીપલ હોસ્પિટલો તેમ જ દવાખાનાં અને પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રોમાં વિનામુલ્યે આપવામાં આવે છે.

(૧૧) આટલી બધી કાળજી રાખ્યા છતાં જો કોઇ બાળકને આ રોગ થાય જ તો તેને બચાવવા માટે શું કરવું તે હવે જોઇએ.

હવે બાળકને આ રોગના ચેપની અસર [illegible] હોય ત્યારે શું કાળજી રાખવી તે જોઇએ.

સામાન્ય રીતે ચાલતું ને રમતું બાળક અચાનક પોતાનું સમતોલન ગુમાવે અને ઊભું પણ ન રહી શકે ત્યારે માબાપને આ રોગનો વહેમ થાય છે. નિષ્ણાત ડોકટરની સલાહ લેવી જોઇએ.

(અ) આ વખતે બાળકને સૌ પ્રથમ સંપૂર્ણ શારીરિક આરામની ખાસ જરૂર છે, કારણ કે જો સ્નાયુઓને વધારે શ્રમ પડે તો વધારે પ્રમાણમાં લકવો થાય.

(બ) લકવો પામેલો ભાગ ને સ્નાયુઓ ખોડ-ખાંપણ ન થાય તે માટે ખાસ ધ્યાન રાખવું [illegible] બાળકને [illegible] તે રીતે, કે તેવી સ્થિતિમાં ન સુવડાવવું જોઇએ. પરંતુ ૩-૪ ઇંચ જેટલું ઊંચું ઓશીકું તેનાં બન્ને ઢીંચણ (Knees) નીચે રાખવું જોઇએ. પગનાં પંજાને લાકડું મુકીને [illegible] રાખવાં જોઇએ. તે જ પ્રમાણે કોણીથી કાંડાં સુધીનાં હાથની નીચે ઓશીકાં અથવા રેતીની થેલી મૂકવી જોઇએ.

(ક) આ પરિસ્થિતિમાં, જ્યારે લકવાનું નુકશાન હોય ત્યારે [illegible] માલીશ કરવી ન જોઇએ. માલીશ કરવાથી સ્નાયુઓને વધારે શ્રમ પડે છે. અને તેથી સ્નાયુઓના લકવો [illegible] વધુ વધતા રહે છે.

(ડ) [illegible]

(ચ) આ સાથ નિષ્ણાત તબીબની સલાહ પ્રમાણે દવાઓ ચાલુ રાખવી જોઇએ.

(છ) આ સારવાર પછી પણ જો બાળકને લકવો વધારે પડતો આગળ વધતો હોય, એટલે કે શ્વાસ લેવામાં તકલીફ પડે, તાવ ખૂબ જ રહે, મોઢેથી કંઇ લઇ ન શકે તેમ જ ખેંચ આવા જાય તો બાળકને મોટી હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવું જોઇએ.

(જ) ૩ અઠવાડીયા પછી, જ્યારે બાળકની સ્થિતિમાં નોંધપાત્ર સુધારો થાય ત્યારે તેને હોસ્પિટલમાં કસરત વિભાગમાં કસરત માટે લઇ જવું જોઇએ. નિયમિત અને લગભગ ૪ થી ૬ મહીના સુધી કસરત કરાવવી જોઇએ.

(ઝ) સામાન્ય રીતે આવી સંપૂર્ણ કાળજીભરી સારવારથી ૫૦ થી ૯૦ ટકા સુધી લકવો મટી શકે છે.

(ટ) આમ છતાં જો કંઇ ખોડ ખાપણ હોય તો હાડકાંના નિષ્ણાંત ડૉકટરને બતાવવું જોઇએ. અને તેનો ખાસ બૂટ, કચીલા વગેરે પહેરાવવો જોઇએ.

(૧૨) મોટી હોસ્પિટલમાં ફીઝીયોથેરાપી એટલે કે કસરત દ્વારા સારવાર આપતો વિભાગ હોય છે. આ વિભાગમાં બાળકને નિયમિત લઇ જઇને, નિષ્ણાંત ડૉકટરે જે સલાહ આપી હોય તે પ્રમાણે જુદા જુદા સ્નાયુઓની કસરત કરાવવી જોઇએ.

પોલીઓની રસી વિષે જાણ્યા પછી હવે આપણે બીજા રસીઓ વિષે પણ જોઇએ.

ત્રિગુણી રસી : આ રસી તેનાં નામ પ્રમાણે, ત્રણ રોગો વિરુદ્ધ પ્રતિકારકશક્તિ ઉત્પન્ન કરવા માટે છે. આ રોગો છે : ડીપ્થેરીયા, મોટો ઉધરસ અને ધનુર. આ રસી એક ઇંજેકશનનાં રુપમાં મુકવામાં આવે છે. બાળકની ઉંમર ૩ મહીનાની થાય ત્યારથી દર મહીને એક વખત એમ કુલ ૩ વખત આ રસી મુકવામાં આવે છે. આ પ્રાથમિક ડોઝ Primary dose કહેવાય છે.

આ રસી આપ્યાં પછી બાળકને થોડો તાવ આવે છે. પરંતુ તે સામાન્ય દવાથી મટી જાય છે. xxxનું કે આ ત્રણેય રોગો જો થાય તો ઘણો જ ઝડપથી આગળ વધી જતાં હોય છે, અને ઘણીવાર મૃત્યુ નીપજાવે છે. તેથી આ રસી મુકવાની મુખ્ય અગત્ય આ જ છે કે બાળકોને આ રોગો થાય જ નહીં અને કદાચ થાય તો પણ તેનામાં પહેલેથી પ્રતિકારકશક્તિ હોવાથી તે રોગ ગંભીર સ્વરુપ ધારણ ન કરી શકે તેમ જ બાળકની જીંદગીને જોખમ ઉભું ન કરી શકે. આ રસી પણ સરકારી હોસ્પિટલ તેમ જ દવાખાનામાં વિનામૂલ્યે મૂકવામાં આવે છે.

(૧૩) B.C.G. ની રસી એ ક્ષય રોગની વિરુદ્ધ પ્રતિકારકશક્તિ આપતી રસી છે. સામાન્ય રીતે ત્રીજા મહીના પછી આ રસી મૂકવામાં આવે છે. તે પણ એક ઇંજેકશનનાં રુપમાં હોય

છે. મગજનો ક્ષ ક્ષય (ટી.બી.) જે ખાસ કરીને નાનાં બાળકોમાં થાય છે અને બાળકને અપંગાવસ્થામાં મૂકી શકે છે, અથવા કાયમી ખેંચ આવે છે અથવા ઘણીવાર મૃત્યુ પણ થાય છે. આવા આ ભયંકર રોગથી બચવા માટે બી.સી.જી. રસી ખાસ મૂકાવવી જોઈએX જરૂરી છે.

(૧૪) એ તો હવે સૌ જાણીએ છીએ કે શીતળાનો રોગ આપણાં દેશમાં આપણી સરકાર, પ્રજા તેમ જ વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થાનાં સઘન પ્રયત્નોથી નાબૂદ થઇ ગયો છે. પરંતુ, ઓરીનો રોગ હવે વિકસતા દેશોમાં ગંભીર સ્વરુપ ધારણ કર્યું છે. એટલું જ નહી, પરંતુ નિર્દોષ બાળકોનાં મૃત્યુ નીપજાવતાં રોગોમાં તે આગળ પડતો રોગ છે. આ રોગ કોઇ માતા કે દેવી પ્રકોપથી થતો નથી, પરંતુ પોલીઓના જેમ જ સૂક્ષ્મ વિષાણુઓથી જ થાય છે. તેથી તેની દવા ન કરવી એ અને બાળકને ભગવાનને આશ્રયે છોડી દેવું એક મોટો ગુન્હો છે. હકીકતમાં, આ રોગ દરમ્યાન ને તે પછી પણ ડૉક્ટરની નિયમિત સલાહ અને સારવાર હેઠળ રહેવું જોઇએ. વળી આ રોગ થતો પણ અટકાવી શકાય છે કારણ કે તેથી વિરુદ્ધ રસી પ્રાપ્ય છે.

(૧૫) ઓરીની રસી તો સામાન્ય રીતે ૯ મહીનાની ઉંમર પછી જ મૂકવામાં આવે છે તે પણ એક ઇંજેકશનનાં રૂપમાં હોય છે.

આ રસી આપ્યા પછી ૫-૧૪ દિવસ પછી બાળકને થોડો તાવ આવે તેમ જ ઓરીનાં ખીલાં ચામડી ઉપર થોડા પ્રમાણમાં દેખાય છે. જે થોડાક જ દિવસમાં મટી જાય છે.

(૧૬) આ બધી રસીઓ રોગ પ્રતિકારક હોવા છતાં, તમને એ પ્રશ્ન થશે કે તે જન્મ પછી તરત જ કેમ નથી મુકવામાં આવતી ? દા.ત. ઓરીની રસી ૯ મહીના પછી મૂકે છે તો જન્મથી જ મૂકાવીને પ્રતિકારક શકિત ન મેળવી લેવી જોઇએ ?

XX, આ પ્રશ્ન ઘણો મહત્વનો છે. હકીકતમાં આપણે જોયું તેમ, પોલીઓની કે ત્રિગુણી રસીપણ ત્રીજા મહીને મુકવામાં આવે છે.

આનું કારણ એ છે કે-બાળક જન્મે છે XXX ત્યારે તેનાં શરીરમાં માતા તરફથી, મળેલ કુદરતી રોગ પ્રિ પ્રતિકારક શકિત થોડા પ્રમાણમાં તો હોય છે જ. તેથી જયારે થોડાં મહીનાં ગયા પછી, આ શકિત અત્યંત ઓછી થઇ જાય છે. ત્યારે નવી શકિત ઉત્પન્ન કરવા માટે આ રસી આપવામાં આવે છે.

વળી જો તેનાં નકકી કરેલાં સમયથી વહેલાં આ રસી મૂકાવવામાં આવે તો પણ કુદરતી રોગ પ્રતિકારક શકિત હોવાથી રસીની ધારી અસર થતી નથી.

(૧૭) ગર્ભવતી માતાને બાળકનાં જન્મ વખતે કે પ્રસૂતાવસ્થા દરમ્યાન મુશ્કેલી ન પડે તે માટે સામાન્ય રીતે ૩ વખત ધનુરનાં ઇંજેકશન સગર્ભાવસ્થા દરમ્યાન જ મૂકવામાં આવે છે.

એટલે કે ૧૬-૨૦ માં, ૨૦-૨૪ અને ૩૬-૩૮ માં અઠવાડીયા દરમ્યાન આ ઈંજેક્શન મુકવામાં આવે છે.

(૧૮) આ રસી બધી એક વખત મૂકી દેવામાં આવે એટલું પુરતું નથી. આ તો બધા પ્રાથમિક ડોઝ કહેવાય છે. ત્યાર પછી થોડા વખતે "Booster" ડોઝ મૂકવા ખાસ જરૂરી છે હુંદ્યસ્ત. ૧½ વર્ષથી ઉંમરે - પોલીઓ તેમ જ ત્રિગુણી. બીજું વર્ષ પુરું થતાં - ટાઇફોઇડ (વિષમજવર/કોલેરા/ મોતીઝરા) (અને પછી દર વર્ષે) ૩ વર્ષથી ઉંમરે પોલીઓ તેમ ત્રિગુણી અને ૫ વર્ષની ઉંમરે - પોલીઓ તેમજ દ્વિગુણી અને ઓરીરોગી. ઘણાં મા-બાપો પ્રાથમિક ડોઝ અપ્યાં પછી, Booster Dose અપતા નથી., તો બાળકને રોગ સામે નહીંવત્ રક્ષણ જ મળે છે.

(૧૯) આ બધી રસી લાભદાયી હોવા છતાં, જે બાળકોને ઝાડા-ઉલટી થયાં હોય, જેમને તાવ, શરદી રહેતાં હોય અથવા જેમને ફીટ આવતી હોય અથવા અમુક ખાસ પ્રકારની દવા ચાલતી હોય તે બધાં બાળકોને રસી અપાવતાં પહેલાં નિષ્ણાત ડૉક્ટરની સલાહ લેવી જોઇએ તેમ જ આ બધાં ચિહ્નો કાબુમાં આવી જાય તે પણ યાદ રાખીને રસી અપાવી દેવી જોઇએ.

(૨૦) પોલીઓ એ માત્ર શારીરિક ખોડ જ છે. તેનાથી બાળકનો મ માનસિક વિકાસ રુંધાતો નથી. પોલીઓ થયેલાં બાળકને તરછોડી દેવાને બદલે, તેનો સ્નાયુઓમાં પુરતી શક્તિ પાછી આવે તે માટે ધીરજપૂર્વક ફીઝીયોથેરાપી કરાવીએ, તો આ બાળકો નિરાધાર જીવન જીવવાને બદલે, આગળ વધીને સમાજઉપયોગી જીવન જીવી શકે છે.

ધુમાડો

'ધનુર થયો'

રજની શાસ્ત્રી

પાત્રો :

ચંચીબા, શારદા, વિનુ, રાવજી

દ્રશ્ય : ૧ : રાવજીનું ઘર

(રાવજી બહાર ખાટલા પર બેઠો છે. તેના બા ચંચીબા ઘોડિયાની દોરી ખેંચી રહયા છે. ઘોડીયું અંદર છે. ચંચીબા ઓશરીમાં બેઠા છે. ત્યાં જ વિનુ આવે છે.)

વિનુ : ચંચીબા, શારદાભાભી કયાં ગયાં ?

ચંચીબા : આવ વિનુ, વહુ તો કુવે પાણી ભરવા ગઇ છે. કયારની ગઇ છે હવે આવતી હશે. તારી બાને કેમ છે ?

વિનુ : હવે તો સારું છે. એ તો જરા તાવ આઇ ગયો એમાં નરમ થઇ ગઇ'તી. ચંચીબા બબલો જાગે કે ઉંઘે છે ?

ચંચીબા : ના, બોન ઉંઘે છે. હમણાં એને વતાડીશ નઇ. પરાણે ઉંઘ્યો છે. જાગશે તો કંઇ કામ નહીં કરવા દે.

વિનુ : રાવજીભાઇ તમે પેંડા નથી ખવડાવ્યા હોને. યાદ રાખજો લાગમાં આવશો ને ત્યારે શાલ્લીને પેંડા ભેગ લઇશ. હું તમારી બેન નહીં !

રાવજી : ખરી ખરી, ના કેમ કહેવાય.

ચંચીબા : પેંડા તો વહેંચ્યા'તા ત્યારે તું તારા મામાને ત્યાં ગઇ'તી. લો આઇ શારદા.

શારદા : (ડોલ અને બેડું ભરીને આવે છે.) ઓહો આજ તો કંઇ વિનુબેન આવ્યા છે ! ભલી નવરાશ મળી !

વિનુ : આજ તો બાને કીધું કે જઇ આવું. અત્યારમાં શાકવું નોતું (ડોલને બેડું અંદર મૂકીને બહાર આવે છે)

શારદા : બા, કુવા પર પેલા કાશીભાભી મળ્યાને એમણે સમાચાર આપ્યા કે મોહનભાઇને તો શહેરના દવાખાનામાં લઇ ગયા છે.

ચંચીબા : મોહનને દવાખાનામાં લઇ ગયા છે ! હાય હાય. એને પાછું શું થયું ?

શારદા : કહે છે કે એક મહિના પહેલાં સાયકલ લઇને જતાં મોટા રસ્તે ગાલ્લા જોડે અથડાઇને ઘસડાયા તે વાગ્યું'તું તે એને લીધે ધનુર થઇ ગયું છે.

રાવજી : આતો ફાળી ગાંડી છે. મહિના ઉપર વાગ્યું'તું એનું અત્યારે શું થાય ? ઉંઘ જોઇ જોડે રાખે છે ?

: :

વિમુ : [illegible] એમને વાગ્યું [illegible] જમીન [illegible] ધનુરના જંતુ શરીરમાં [illegible] રહે અને પછી તેમાંથી ધનુર થાય.

સંતોકબા : આ વિમુડો ગામમાં થોડું ભણ્યો એમાંતો [illegible].

શારદા : તે વિમુબેન. ધનુર થાય એટલે શું થાય ?

વિમુ : ધનુર થાય એટલે પેલુ વાગ્યું હોય તો વખતે રેતીમાંથી કે જમીનમાંથી અમુક જંતુઓ એના શરીરમાં ગયા હોય અને પછી એ જંતુઓનું ઝેર અમુક વખતે શરીરમાં વધી જાય.

રાવજી : પણ એમાં થાય શું ?

વિમુ : અરે પહેલાં તો ડહે છે ક આ જડબુ એકદમ સજ્જડ થઇ જાય. અને શરીર આખું ખેંચાવા માંડેને માણસ કમાનની માફક ઊંધો થઇ જાય. બોલો ને મરી પણ જાય.

શારદા : તે આ મોહનભાઇને પણ એવું જ થાય છે.

રાવજી : મારું હાળુ આવુ થાય એ ખોટું. મારા તો હંઇ મગજમાં નથી આવતું. અમને ખેતરમાં કામ કરતાં આવું તો કેટલુ ય વાગતું હશે.

વિમુ : ખરી રીતે તો એવું કંઇ વાગે તો તમારે તરત જ ઉપાય કરી લેવો જોઇએ.

સચીબા : ઉપાય શો કરવાનો વળી ? એ તો ઘાબાજરીયું ચોપડી દઇએ. ને છોલાયું હોય તો રુ બાળીને લગાડો દેવાનું.

રાવજી : અરે હું તો ભીની નાડલી ત્યાં માટી જ લઇને દબાવી દઉં.

વિમુ : અરે રામ. તમે તો ખરા છો. એ માટીમાં જ ધનુરના જંતુ હોય. તમે તો હાથે કરીને રોગને બોલાવવા જેવું કરો છો ?

શારદા : તારે એવું વાગે તો શું કરવાનું ?

વિમુ : વાગે તો દવા લગાડવાની પણ સાથે સાથે ધનુરનું ઇન્જેકશન લઇ લેવાનું એ ઇન્જેકશન લઇએ એટલે ધનુર થવાનો ભય જ ના રહે.

રાવજી : અરે એવા ઇન્જેકશન કોણ લેવા બેસે. અને હંઇ પૈસા નથી અત્યાર સુધીમાં તો કેટલું ય વાગ્યુ હશે. એને ગણકારવા બેસીએ તો પાર્ય ના આવે.

શારદા : પણ પછી આ મોહનભાઇ જેવું કોક દા'ડો થાય ત્યારે દોડાદોડ તો કરવી પડે.

વિમુ : કરવી જ પડે તો. પણ ભાભી આ મોહનભાઇની વાત સાંભળી એટલે મને યાદ આવ્યું, આ તમારો બાબલો કેટલા મહિનાનો થયો ?

સચીબા : આ જાને બાબલો આયો એને ત્રણ મહિના પુરા થયા ત્યારે શારદા અહીં લઇને

શારદા : હોવે બબલાને ચોથો મહિનો ચાલે છે.

વિનુ : તો આજે તમે એને ત્રિગુણી રસી મુકાવી દો. મેં મારા [illegible] બબલીને મૂકાવી દીધી.

શારદા : એ શું વળી !

વિનુ : તમને ત્રિગુણી રસીની ખબર જ નથી ? ખરા છો તમે તો.

રાવજી : ખરા કે ખોટા જેવા હોઈએ એવા છીએ. આપણને કંઈ ખબર ના પડે. અમે કંઈ ભણેલા નથી.

વિનુ : આમાં ભણેલાનો સવાલ જ નથી.

રંજોલા : ત્યારે તને આ બધી ક્યાંથી ખબર પડી !

વિનુ : મારા બાજુના ગામ [illegible] ને તે એ ગામમાં પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર છે. ને મારા મામાનો છોકરો ત્યાં કામ કરે છે. તે એ વાત કરે એ બધું પૂછી પૂછીને મેં જાણી લીધું.

રંજોલા : અમને તો આ રસીનો કંઈ ખબર નથી. એ છે શું એ તો તમને ખબર હોય તો કહો !

વિનુ : જુઓ રંજોલા, ત્રિગુણી રસી એ બાળકોને ઉટાટીયો, ડીપ્થેરીયા ટીટેનસ કે ગળાના સોજાનો રોગ અને ધનુર. એ ત્રણ રોગોના રક્ષણ માટે આપવામાં આવે છે.

રાવજી : એ તે રસીથી ઉટાટીયો. આ તે કોઈ એ બાળકોને ધનુર તોય મટી જાય!

વિનુ : એ તો ભાઈ ક્યાં વાત છે ? જાય જ નહિ. અમારો [illegible] હજી તો ત્રણચાર મહિનાનો જ થયો છે. ત્રણ મહિના પછી જ આપણે આ રસી મૂકી છે. તો તમેય એને ત્રિગુણી રસી મુકાવી દો તો ભવિષ્યમાં ઉટાટીયો, ડીપ્થેરિયા કે ધનુર ના થાય.

શારદા : તો તો આપણે બબલાને એ રસી આજે કરાવીએ.

રાવજી : [illegible] આજે કરાવીએ. વિનુડા તું મને સાથે લઈ જા. એટલે હું [illegible] દવાખાના દુકાનેથી લઈ આવું.

વિનુ : જરા છો ખ્યાલ નથી તો. એ કંઈ દવાખાનાની દુકાનેથી ના મળે. એને ખરીદાવી ના શકાય.

રંજોલા : [illegible] કેમનું બોલે છે [illegible] એ તો ખરીદાવી ના [illegible].

વિનુ : એવું નથી. રંજોલા, એ તો પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રમાં જઈને મુકાવવી પડે. એટલા તો આપણી નહિ કે આરોગ્ય કર્મચારીઓ [illegible] ગામે આવીને ઘેર ઘેર [illegible] મૂકી જાય.

રાવજી : તો બબલાનો હમણાંથી એ રસી હું તારા ભાભીને આ તેણે પીવડાઇ દઇએ તો ?

વિષ્ણુ : ના ના, ત્રિગુણી રસી તો નાના છોકરાંને જ મુકાવાય. એકલા બબલાને જ મુકાવાની.

ચચીબા : એમ કેમ, આપણાથી ના લેવાય !

વિષ્ણુ : જુઓ ચચીબા, આ ત્રિગુણી રસીનો માત્ર પાંચ વર્ષથી નીચેના બાળકોને જ અપાય છે. એ રસી નાનાં બાળકોને ધનુર, ઉટાંટીયો અને ડીપ્થેરિયા સામે રક્ષણ આપે છે.

રાવજી : પણ પાંચ વર્ષથી નીચેના બાળકોને જ અપાય એ કેવું ? આપણાથી ના લેવાય ? આપણે ય ધનુરની બીક તો ખરી જ ને !

વિષ્ણુ : તમે મારી વાત પુરી સાંભળો રાવજીભાઇ, જુઓ પાંચ વર્ષથી ઉપરનું બાળક હોય તેને ત્રિગુણીને બદલે દ્વિગુણી રસી આપે છે. તેનાથી ધનુર અને ડીપ્થેરિયા સામે રક્ષણ મળે છે. તેમાં ઉટાંટિયાની દવા હોતી નથી કારણ કે પાંચ વર્ષથી ઉપરના છોકરાઓમાં જ ઉટાંટિયાના રોગની શકયતા ઓછી હોય છે.

રાવજી : આ વિષ્ણુ ત્રિગુણી ઉપરથી દ્વિગુણી ઉપર આવી, પણ આ ધનુરની વાત કરને. છોકરાની વાત કરે છે પણ આપણે લેવી હોય તો શું કરવાનું.

વિષ્ણુ : એ પણ કહુ છું. પુખ્ત વયની કોઇપણ વ્યક્તિ માટે એકલા ધનુરની એકગુણી રસી હોય છે. એ ત્રણ ડોઝમાં ઇન્જેકશન દ્વારા મુકાવી શકાય છે.

ચચીબા : તે તેણે ઇન્જેકશન એક સાથે લઇ લેવાનાં ?

વિષ્ણુ : ચચીબા, તેમાં પણ પહેલા અને બીજા ડોઝ વચ્ચે છ અઠવાડિયાની ગાળો તથા બીજા અને ત્રીજા ડોઝ વચ્ચે છ અઠવાડિયાથી માંડીને છ મહિનાનો ગાળો રાખીએ તો ચાલે.

રાવજી : તે હેં વિષ્ણુ, આ ધનુરની રસી બધાય પીવડાઇ શકે ?

વિષ્ણુ : ના, આ બધી રસી દરેક પુખ્ત વયનાને આપવામાં આવતી નથી. પણ દરેક સગર્ભાસ્ત્રી એટલે કે પંદરથી માંડીને ૪૪ વર્ષની ઉંમરની સ્ત્રીઓને આપી શકાય અને ચૌદ વર્ષથી નીચેના દરેક બાળકોને આપી શકાય. પણ તમે બબલાને તો રસી મુકાવી જ દેજો.

ચચીબા : પણ કંઇ થયા વગર રસી મુકાવવાની શી જરુર. કંઇક થશે ત્યારે પીવડાઇ શું.

વિષ્ણુ : ચચીબા રોગ થાય ત્યારે રસી મુકાવવાની ના હોય એ તો સાજા બાળકોને જ મુકાવાની જેથી કરીને એ રસી મુકાવ્યા પછી તેને એ રોગ થાય જ નહિ અને તેનામાં રોગના જંતુઓનો સામનો કરવાની શકિત આવે.

[illegible] પણ વિષ્ણુભાઇ બાબલો તો હજી તેર ચાર મહિનાનો જ છે. હજી રસી પીવડાવ્યા !

: ૫ :

વિપુ : હા ભાભી, ખરી રીતે તો આ ત્રિગુણી રસી બાળક ત્રણ મહિનાનું થાય ત્યારથી જ મુકાવાય છે. એ ત્રિગુણી રસી ત્રણ ભાગમાં અપાય છે.

શારદા : તો સાંભળો, આ વિપુબેન હવે એક ઉપરથી ત્રણ ઉપર આવ્યા. મારે તો બબલાને કઈ રસી શી પીલાવવી. એક સામટાં ત્રણ ઇન્જેકશન છોકરા શી રીતે જીરવે.

વિપુ : અરે પુરું સાંભળો તો ખરું. એક સામટાં ત્રણ ઇન્જેકશન નહીં આપવાના. બાળકને ત્રિગુણી રસીનો એક ભાગ આપીએ પછી ચાર છ અઠવાડીયાના અંતરે બીજો ભાગ આપવાનો અને એ પછી બીજા ચાર-છ અઠવાડિયાના અંતરે ત્રીજો ભાગ આપવો.

રાવજી : હું એમ સમજાયજે બરોબર. એટલે મારાભાઇ તેં કીધું એ રીતે તેણ ભાગ આપવાનો બરોબર.

વિપુ : હા, અને બાળક દોઢ બે વર્ષનું થાય ત્યારે એક ત્રિગુણી રસીનો વધારાનો પુરક ડોઝ આપવાનો.

શારદા : તમે સારું સમજાવ્યું. માંદો પડીને દાક્તરો એના કરતાં પહેલેથી જ રસી મૂકાઈ હોય તો પણ બધ્યું વિપુબેન. આ રસી મૂકાઈએ તો બબલાને વીલે નહીં એ માંદો ના પડી જાય !

વિપુ : ના ભાભી, બહુ બહુ તો એક દિવસ સાધારણ તાવ આવે પણ રોગથી ડરવું રક્ષણ મળે.

રાવજી : લોકોએ આ મારું શાણું ડાહ્યું છે છોકરાં બાલ

વિપુ : લો ત્યારે હું તો જઉં. આ'તો તમારા બબલાને રમાડવા પણ એ તો ઊંઘમાં છે.

શારદા : મારે બેન એ રોયો આખો દા'ડો ઊંઘે છે ને આખી રાત જાગે છે.

વિપુ : લો આવજો ચંચીબા આવજો રાવજીભાઇ.

ચંચીબા : આવજે આવજે. ને તારી બાને ખબર પુછજે.

ચંચીબા : રાવજી. જો ભાઈ તારા બાપા માંદા હતાં ત્યારે એ પોતે ઊભે પગે રહ્યો'તો. તું ય દવાખાને જઈને એની ખબર લઈ આવજે.

(જાય છે.)

શારદા : લો આ જાગ્યા. વિપુબેન રમાડવા આવ્યાં ત્યારે જાગ્યો નહીં ને હવે જાગ્યાં.

: આ ભરાઈ લે પછી પાછો ઊંઘી જશે.

[illegible]

KCP – 6

: ત્રીજો માર્ગ :

(લેપરોસ્કોપી)

લેખક : રજની શાસ્ત્રી

નિર્માતા : નિમેષ દેસાઇ

પાત્રો :

(૧) કાનજી – ૩૦. (૨) મધુ – ૨૮. (૩) ગંગાબા – ૫૫. (૪) કુસુમબેન – ૩૫.

ooo

દૃશ્ય :– (૧) ગંગાબાનું ઘર. (૨) કુસુમબેનનું ઘર.

ooo

દૃશ્ય – ૧ :

(ગંગાબાનું ઘર. ગંગાબા ઘરમાં નથી. તેમના દિકરા કાનજીની પત્ની મધુ અંદરના રૂમમાં બાળકોને હિંચોળે છે. હિંચાળતાં હિંચાળતાં બહાર ઓશરીમાં આવે છે. અને ઓશરી બહાર જોઇને બોલે છે.)

મધુ : અલી ઠબુડી ઘરમાં આવ. આખો દા'ડો રખડવાનું જ મન થાય છે. ઘડીય ઘરમાં ટાંટિયા ટકતા નહીં. મેંડ ઘરમાં. ને ધુળમાં આળોટે છે. મૂઆ ગધાડાની અવતાર લેતાં લેતાં મારે ઘરમાં આઇ ગયાં છે. આ છોકરી મને પજવે છે અને હીંચોળવાનું બમાથી અડને ઝુલતું નથી. હેંડો ઘરમાં. (બહાર ડોલ પડી છે તે લઇને અંદર જાય છે. અંદર નીચે પડેલાં ચાર વાસણ છાજલી પર ગોઠવે છે).

(ત્યાંજ કાનજી આવે છે. આવીને ઉભો પાટલી પડયો છે. તે પાથરીને બેસે છે.)

કાનજી: અરે હબિબી છે ? આ છોડીઓ ધુળમાં રખડે છે પછી માંદી નહીં પડે ?

મધુ : (બહાર આવીને) ભોગ એમના. બરાડા પાડી પાડીને મારો તો ઘોઘરોય રહી ગયો. તમે કેમ આટલુ મોડુ કર્યું.

કાનજી: કામ ગયો'તો. તને કહ્યું'તું ખરું. બા ક્યાં ગઇ છે ?

મધુ : બા તો ચંપીમાસીને તાં ગયા છે.

કાનજી: તો અહીં બેસ, સાંભળ. આપડી રાજબાઇ ખરીને એની વહુએ તો પેલુ મશીનવાળુ ઓપરેશન કરાઇ નાખ્યુ.

મધુ : કયુ ઓપરેશન

કાનજી: પેલુ શું કહે છે આ હું કાગળીયામાં લખી લાયો છું. (કાગળની ચબરખી કાઢીને વાંચે છે) લેપરોસ્કોપી. કેમ આપડે વાત તો થઇતી ?

...૨...

મધુ : હા આપણે એ તો ઓપરેશન કરાવવું જ છે. બચ્ચાં હવે વધારે છોકરાં નહીં જોઈતાં. અને પાછી એક છોકરાને એક છોકરી છે. હવે તો એકે છોકરું ના જોઈએ. મારી તબીયતને જોવાની ને પાછી ?

કાનજી: સાચી વાત છે. હું સમજઈને તો જ અત્યાર સુધી બેઠો'તો. રામભાઇ કહેકે આંખ મીંચીને ઓપરેશન કરાઇ જ નાંખી. એમાં કોઇ વાંધો નહીં આવતો.

મધુ: પણ બચ્ચી મને તો ફફડાટ થાય છે.

કાનજી: ફફડાટ શેનો થાય. એમાં કંઇ મરી જવાવાનું હતું. આ તો કહે છે કે બહુ નાનું ઓપરેશન હોય છે.

મધુ: પણ બધુ મને ગભરામણ થાય છે. ઓપરેશન કરે એટલે કેટલા દા'ડા પથારીમાં રહેવું પડે? આપણને એ પાલવવાનું હતું.

કાનજી: આમાં કંઇ ઝાઝા દા'ડા પથારીમાં પડ્યા રહેવાનું નથી હોતું. જો મારી વાત હોય તો. હવે તું ના પાડતી નઇ. હું બધુ નક્કી કરીને આવ્યો છું.

મધુ: તમોને બધી વાતમાં ઉતાવળ છે.

કાનજી: ના જતી તારું મારે શું.

મધુ: ના જવાની ક્યાં વાત છે. પણ મારે બધુ સમજવુ ના જોઇ ?

કાનજી: તે સમજવાની ક્યાં ના છે. જો કાલે સવારે પેલા કુસુમબેન નર્સ છે ને એમને મળી આવજે. રામભાઇની વહુએ એમને વાત કરી છે. એ પહેલાં બધુ તને સમજાવશે એટલે તારો ફફડાટ ઓછો થઇ જશે.

મધુ: હા એ વાત સાચી. કુસુમબેન તો મનેય ઓળખે છે. એમણેજ મને કીધું'તું કે હવે આ ઓપરેશન કરાઇ નાખો. (કપડાં વાળે છે, પાછા કંઇ વિચાર આવતાં) કહું છું. પણ ધારો કે ઓપરેશન કરાયું.

કાનજી: હજી ધારવાની વાત કરે છે ? ઓપરેશન કરાવવાનું જ છે.

મધુ : સાંભળો તો ખરા. ઓપરેશન કરાયું અને હજી બબલો નાનો છે. ભગવાન કરેને કો વરહનો થાય પણ ધારોકે એને કંઇ થઇ ગયું.

કાનજી: આ તારું બધી વાતમાં ધારવાનું જબરું આવે છે.

મધુ: વચમાં ના બોલોને. મારો કહેવાની મતલબ એ જ છે કે આ ઓપરેશન કરાયા પછી ફરી છોકરાં જોઇતાં હોય તો થાય જ નહિને ?

...૩...

......૩:.....

ડાન્જી: અરે ગાંડી ગવુ નથી. એ તો જુવ આદમીઓને નસબંધી કરે છે. એવું જ આ એક ઓપરેશન છે. ફરી પાછી નસ જોડી દે એટલે છોકરાં થઇ શકે.

મધુ: તો તો બરોબર. આપણે તો છોકરાં હવે જોઇતાં જ નથી પણ જાણી લેવુ સારુ. તો તો કાલ સવારે જઇને બધુ પાકુ કરી આવશુ. (અંદર જઇને બાળકને હિંચોળે છે, અને સવાર પાછો આવે છે) (ડાન્જીની પાસે બેસે છે) પણ કહુ છું.

ડાન્જી: પાછું કોઇ બારવાનું છે ?

મધુ: ના હવે આ આપણે તો બધી વાત કરીએ છીએ. પણ બાને શી રીતે સમજાવશો ? એ હા નહીં પાડે.

ડાન્જી: અરે હું પેલાં મેનાબાબાને કહી આવી છું કે તમે બાને સમજાવી દેજો. મેનાબાબા ચંચીમાસીની પડોશમાં જ રહે છે. મધુ હવે તો આપણે બાને સમજાઇ દેશે.

મધુ: બસ તો તો વાંધો નહીં. (ઉભો થઇને અંદર જાય છે. પાછો બહાર આવે છે. [illegible] બહાર જાય છે) [illegible] ઘરમાં. [illegible]
(આગળ અંદર જાય છે)
(અધિ [illegible] છે)

[illegible]: (આવીને બેસે છે. ઓસરીમાં) [illegible]
[illegible] છે.

મધુ: આ ખાસો લાવુ.

[illegible]: ના. [illegible] ના [illegible]. આ તેમ છોકરાં [illegible] ને ઓપરેશન કરાવવાની [illegible] છે. અને બધુ [illegible]. [illegible] કર્યુ છે તે તો [illegible]. (મધુ [illegible] છે)
[illegible]

ડાન્જી: શુ છે બા. શુ કહ્યુ તમે [illegible].

[illegible]: [illegible] કહેવાની હતી. [illegible] છોકરાં બહુ થઇ ગયાં મધુ ઓપરેશન કરાવે [illegible]. [illegible] નહીં. [illegible] ગઇ'તી. હું તો [illegible] કરી દેત કે [illegible].

ડાન્જી: પણ બા તુ સાંભળી નથી.

.....૪...

ગંગાબા: હું તો બધુ ય હમજી છુ. શહેરનાં બૈરાંના વાદ લેવા જાવ છો ને પણ એ હારુ નથી. લોક છોકરાં માટે પથરા એટલા દેવ કરે છે. ને તમારે છોકરા બંધ કરવા ઓપરેશન કરાવવાં છે. હજી તો તેર છોકરાં થયાં છે.

કાનજી: તેર છોકરાં ઓછાં છે ? તેર છોકરાંને તેર આપડે. મારા પગારમાં પુરુ તો થતુ નથી. બા સમય જોઇને ચાલવુ જોઇએ. ગામમાં ઘણાં બૈરાંઓએ આવુ ઓપરેશન કરાવ્યુ છે.

ગંગાબા: ગાંમના બૈરાં ગમે એ કરે આપડે નહીં કરવાનું. તેર છે તેને ઉછેરી તો જવા દો. આ કોક છોકરાંને કંઇ થયુ તો પછી લમણે હાથ દઇને બેહી રહેજો.

કાનજી: પણ બા આ ઓપરેશન એવુ હોય છે કે ફરી જો છોકરાં જોઇતાં હોય તો ખુલ્લી રસ્તો થઇ શકે.

ગંગાબા: મને મુરખી ના બનાઇશ.

કાનજી: તુ રામભાઇને તો જઇને પુછી આવજે. એમણે વહુએ હમણાંજ ઓપરેશન કરાવ્યુ.

ગંગાબા: તે રામભાઇને મણીબાએ હા પાડી ?

કાનજી: હસ્તો. મણીબા તો તારા કરતાં ય વધારે ચિકણાં છે.

ગંગાબા: એ તો હુ બધુ પુછી આઇશ. લ ને અત્યારે જ જઇ આવુ, આ છોડીઓને ઘરમાં બોલાય ને મેલી. મોડી પડશે પછી. (જાય છે)

મધુ: હાય હાય મને તો એમ્યુ એટલી ફફડાટ થઇ ગયો. મેં તો કીધુ કે બા પાછે હવે આઇ બન્યુ.

કાનજી: એ તો મણીબા એને હમજાયશે. પણ તુ હવારે કુસુમબેનને ઘેર જ જઇ આવજેમ. સૌ હવે પેલી છોડીઓને પકડી લાય.

મધુ: નયે જુરા બબેલી રહે ત્યાં ઉચાળજો હુ બેય ને પકડી લાવુ. (બહાર જાય).

દૃશ્ય – ૨ :

(કુસુમબેન નર્સનું ઘર. કુસુમબેન બેઠાં બેઠાં માથુ ઓળે છે.)

કુસુમબેન: (ઓટલા) (બહાર જોઇને) અલી રેવા માર, પીઠાળી હી. ઝટ આઇને ધોવાનાં કપડાં લઇ જા ને. (ત્યાંજ મધુ આવે છે)

મધુ: કુસુમબેન આવુ કે ? (કુસુમ માથું ઓળી રહે છે, કાંસકાના વાળનું ગુચીયું કરી ઓસરીમાંથી બહાર નાખે છે, અરીસો મેરવી દે છે, મધુ બેસે છે)

કુસુમબેન: આવો, મધુબેન ભમાકુ નામ ? આવો બેસો કે. અત્યારમાં આવવુ પડ્યું. કોઇ છોકરુ માંદુ તો નથી પડ્યું ને ?

...૫...

મધુ : ના ના છોકરાં તો ગમે છે. પણ મારે તેનું [illegible] કહેવું છે કે ઓપરેશન કરાવવું છે પણ
તમારી પાસે બહુ [illegible] પછી.

કુસુમબેન : [illegible]

મધુ : [illegible] ઓપરેશન [illegible]
[illegible] ઓપરેશન કરાવો [illegible]

કુસુમ : [illegible] સમજાવું. [illegible]
[illegible] આવે છે. [illegible]
[illegible] તેના પર [illegible] છે. [illegible]
[illegible] નથી. [illegible]

મધુ : [illegible] તો મને તો ઉતરે [illegible]

કુસુમ : [illegible]
[illegible] ઓપરેશન [illegible] આવે છે

મધુ : [illegible] ઘેર [illegible] બહુ [illegible] છે
[illegible] છોકરાં છે.

કુસુમ : [illegible] ઓપરેશન [illegible]
[illegible] ઘેર જવાય,

મધુ : [illegible] ક્યારે [illegible] ?

કુસુમ : [illegible] કઢાવવાની [illegible] છે.

મધુ : [illegible] ઓપરેશન [illegible] મને.

કુસુમ : [illegible] કેટલાં વરસ થયાં ?

મધુ : [illegible] થયાં.

કુસુમ : [illegible] છે કે [illegible]
[illegible] છે. [illegible]
[illegible] આપવામાં આવે છે.

મધુ : [illegible] ?

કુસુમ : [illegible] કરાવીશું [illegible]

મધુ : [illegible]

સુમ : શરીરમાં લોહીનું પ્રમાણ પૂરતું જોઈએ. એ તો તમારામાં છે. અને બીજું કે ઓપરેશન કરાવનારી બેન ગર્ભવતી હોવી ના જોઈએ. એ બાબતમાં પણ વાંધો નથી.

કું : તો હવે [illegible] ક્યારે [illegible]. અમારો [illegible] તો [illegible] થઈ ગયું છે. મારે [illegible] ના! [illegible] આ [illegible] આવ્યાં [illegible] તે [illegible].

સુમ : [illegible] દિવસે આવો. તમે [illegible] ઓપરેશન કરાવવા પહેલાં [illegible] પછી [illegible] રાખવાની તે [illegible].

કું : [illegible] મારાં સાસુને સમજાવજોને.

સુમ : [illegible] ઓપરેશન નાનું છે ને સહેલું તમારાં સાસુને [illegible] રાખવાનું છે. જુઓ એક તો આ લેપરોસ્કોપી [illegible] વ્યંધીકરણ [illegible] પહેલાં [illegible] આવવા તો ચા કોફી, દૂધ જેવો હલકો પ્રવાહી ખોરાક લઈને આવવાનું, [illegible] ?

કું : ચા કોફી તો મેં કોઈ દહાડો [illegible] નથી પીધી. દૂધ પીને આવું, [illegible] ?

સુમ : ઓપરેશન કરાવ્યા પછી છ કલાક સુધી પાણી ચા, કોફી કશું જ નહીં લેવાનું. છ કલાક પછી જ લેવાનું.

કું : પછી શું લેવાનું ?

સુમ : ના, [illegible] ઓપરેશનના પહેલા ચોવીસ કલાક તો પ્રવાહી જ લેવાનું. બીજે દિવસે ખીચડી, [illegible] જેવો હલકો ખોરાક લેવાનો અને ત્રીજા દિવસ પછી નિયમિત ખોરાક [illegible].

કું : મને તો ચા કોફીની ટેવ નથી, ના મને તો ચાલે, મારે તો દૂધ જોઈએ. [illegible] માં ઉછરેલી એટલે દૂધની ટેવ પડી ગઈ છે. શું કરું ?

સુમ : ઓપરેશન કરેલી જગ્યાએ લગાવેલ પટ્ટી ઉખડી ના જાય તે ધ્યાન રાખવાનું. સાત દિવસ સુધી [illegible] પટ્ટી [illegible] નહીં [illegible].

કું : [illegible] તો ચાલતું હશે ?

સુમ : [illegible] શરીર સ્વચ્છ કરવાનું. [illegible] સુધી [illegible] આપેલી ગોળીઓ લેવાની.

કું : [illegible] પછી [illegible] જાય તો ?

૬

...:૭:...

કુસુમ: જુઓ પટી ઉખડી જાય, લોહી આવે, તાવ આવે, ખાવામાં તકલીફ પડે કે દાંત બોડાઇ જાય તો સરસ દવાખાને પહોંચી જવાનું.

મધુ : આવુ બધુ આપનું યાદ રહે. તો ય સાહેબ મારી હાબુને તમે આ બધુ સમજાવજોને.

કુસુમ: (મોટેથી) અલી રેવા ચાલ ઝટ મારે મોડુ થાય છે.

મધુ: સો સારે જઉં બેન. પરમદા'ડે આઇ જઇશ હોં. શીશી ના સુંઘાડવાની હોય, ટાંકા ના આવવા હોય, પછી શી વાંધો. ઓપરેશન તો કરાવી જ નાંખવુ છે. એ વિના છુટકો જ નથી.

(જાય છે. કુસુમ તેને જોઇ રહે છે.)

XXXXXX
XXXXX
XXXX
XXX
XX

દિનેશ જોશી/૧૫/૧૦